

# Docentenhandleiding bij 'De Terugkeer'



# Inleiding

## 'DE TERUGKEER'

In de strip staat de periode 1940-1949 centraal. Planterszoon Bas keert op latere leeftijd met zijn nicht Maureen terug naar zijn geboorteland Indonesië. Daar hoopt hij een spoor te vinden van Soerati, zijn eerste liefde. Onderweg vertelt hij Maureen over de koloniale tijd, over de Japanse bezetting, over zijn leven in de kampen en over zijn rol in de politionele acties. In zijn ouderlijk huis ontmoet Bas zijn Indonesische jeugdvriend en latere vijand Amir, uit wiens mond hij de andere kant van de geschiedenis hoort.

De hoofdpersonen vertegenwoordigen drie perspectieven op de geschiedenis van Nederlands-Indië en Indonesië: dat van de Indonesiërs, dat van de blanke Nederlanders en dat van de Indische Nederlanders. Uit het levensverhaal van Bas en Amir komt naar voren hoe ingrijpend de koloniale tijd, de oorlog en de onafhankelijkheidsstrijd het leven van miljoenen mensen hebben veranderd en welke invloed die geschiedenis vandaag de dag nog heeft.



## GEBRUIKTE BRONNEN

Achter in het stripboek staan historische bronnen (persoonlijke verhalen en illustraties), achtergrondinformatie, een overzicht van relevante sites, een wereldkaart en een kaart van Indonesië.

## DOCENTENWEBSITE

Op de website voor docenten – [www.deterugkeer.nl](http://www.deterugkeer.nl) – staat onder meer bestelinformatie en zijn alle werkbladen als pdf te downloaden, zodat ze makkelijk te printen zijn.

[www.deterugkeer.nl](http://www.deterugkeer.nl)

## LESMATERIAAL

De lessenserie bestaat uit zes lessen over de vijf delen van het stripverhaal, met in de zesde les een terugblik. Voor de leerlingen is er bij de lessen 1 t/m 5 een werkblad. Daarnaast gebruiken ze de tijdlijn en de instructie bij groepsopdrachten.

## OPBOUW PER LES

- Intro en terughalen informatie van de vorige les (10 min.)
- Lezen in de strip (15-20 min.)
- Werkblad invullen door de leerlingen en groepsopdrachten maken (10-15 min.)
- Korte presentatie van de opdrachten (10-15 min.)
- Optioneel: huiswerk

## GROEPSOPDRACHTEN

Vanaf les 2 vormen de groepsopdrachten een vast onderdeel van de les. De leerlingen werken in vaste groepjes om beurten aan een ander product, zoals een quiz, een woordspel/puzzel, een rollenspel, een reclame voor een droomreis of een muurkrant. Door het roulatiesysteem verwerken de leerlingen steeds op een andere manier de informatie uit de strip. Het werkblad groepsopdrachten geeft uitleg over de verschillende werkvormen.

### KERNDOEL 37

Aandacht voor de oorlog in Azië en voor de geschiedenis van Nederlands-Indië sluit aan bij kerndoel 37 voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs, zoals geformuleerd door het ministerie van OCW. De tijdvakken 8, 9 en 10 betreffen het moderne imperialisme, de nationalistische bewegingen in de koloniën, het streven naar onafhankelijkheid en de naoorlogse pluriformiteit van de samenleving.

### GEBOEID LEZEN, PLEZIERIG LEREN

Stripverhalen blijken een succesvol educatief medium. Twee eerdere strips over de Tweede Wereldoorlog, 'De Ontdekking' (over Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog) en 'De Zoektocht' (over de Holocaust), hebben grote groepen jongeren aangesproken. Leerlingen werden geprikkeld om zich te verdiepen in de gevolgen van de 'grote' geschiedenis op het leven van verschillende personen, en in de keuzes waarvoor zij zich door de oorlog geplaatst zagen. In deze derde strip, 'De Terugkeer', staat de geschiedenis van Nederlands-Indië centraal. Hiermee is de drieluik van stripboeken over de Tweede Wereldoorlog compleet. Het lesmateriaal bij de strip is voor leerlingen van klas 2 en 3 van vmbo en havo/vwo.

### KENNIS OVER NEDERLANDS-INDIË

Nederlandse jongeren weten weinig of niets over de vroegere kolonie Nederlands-Indië, over de Tweede Wereldoorlog in Zuidoost-Azië en de dekolonisatie na 1945. Dit blijkt uit de Nationale Vrijheidsonderzoeken van 2006, 2007 en 2009, die zijn uitgevoerd in opdracht van het Nationaal Comité 4 en 5 mei (zie [www.4en5mei.nl](http://www.4en5mei.nl)). Toch is kennis over deze periode uit de vaderlandse geschiedenis van actueel belang. Als gevolg van de onafhankelijkheidsstrijd emigreerden ruim 300.000 Indische Nederlanders tussen 1950 en 1965 naar Nederland. Talloze andere Nederlanders hebben in hun familie of vriendenkring (nakomelingen van) voormalige Indiëgangers en militairen die betrokken waren bij de zogenaamde politionele acties. Hun verhalen en trauma's, die vaak tot in de derde generatie voelbaar zijn, mogen niet worden vergeten.

| LES | STRIPBOEK    | PERIODE   | ONDERWERPEN   |
|-----|--------------|-----------|---|
| 1   | pagina 6-13  | 1602-1940 | Koloniale tijd, crisisjaren, nationalisme   |
| 2   | pagina 14-19 | 1940-1942 | Oorlogsdreiging   |
| 3   | pagina 20-33 | 1942-1945 | De Japanse bezetting  |
| 4   | pagina 34-49 | 1945-1949 | Einde Japanse bezetting, Bersiap-periode, onafhankelijkheidsstrijd/politionele acties |
| 5   | pagina 50-62 | Heden     | De oorlogsjaren vanuit Indonesisch perspectief  |
| 6   |              |           | Presentaties werkstukken  |

**DOELEN****Na afloop van de lessen-serie kunnen de leerlingen:**

- op een wereldkaart aangeven waar Indonesië ligt en waar het stripverhaal zich afspeelt (o.a. Java, Jakarta, Sumatra, Suezkanaal, Birma-spoorweg, Japan);
- de namen van minstens drie Indonesische eilanden noemen;
- de belangrijkste gebeurtenissen in de tijd plaatsen (koloniale tijd, crisis, Tweede Wereldoorlog en de oorlogsdreiging, de aanval op Pearl Harbor, Japanse bezetting, Bersiap-periode, onafhankelijkheidsstrijd/politionele acties, repatriëring);
- uitleggen waarom honderdduizenden Nederlanders roots hebben in Nederlands-Indië;
- de bronnen noemen van historische afbeeldingen over de geschiedenis van Indonesië;
- reflecteren op de positie van Indische Nederlanders in Nederland en algemeen reflecteren op het leven in twee culturen.

**Havo/vwo-leerlingen kunnen bovendien:**

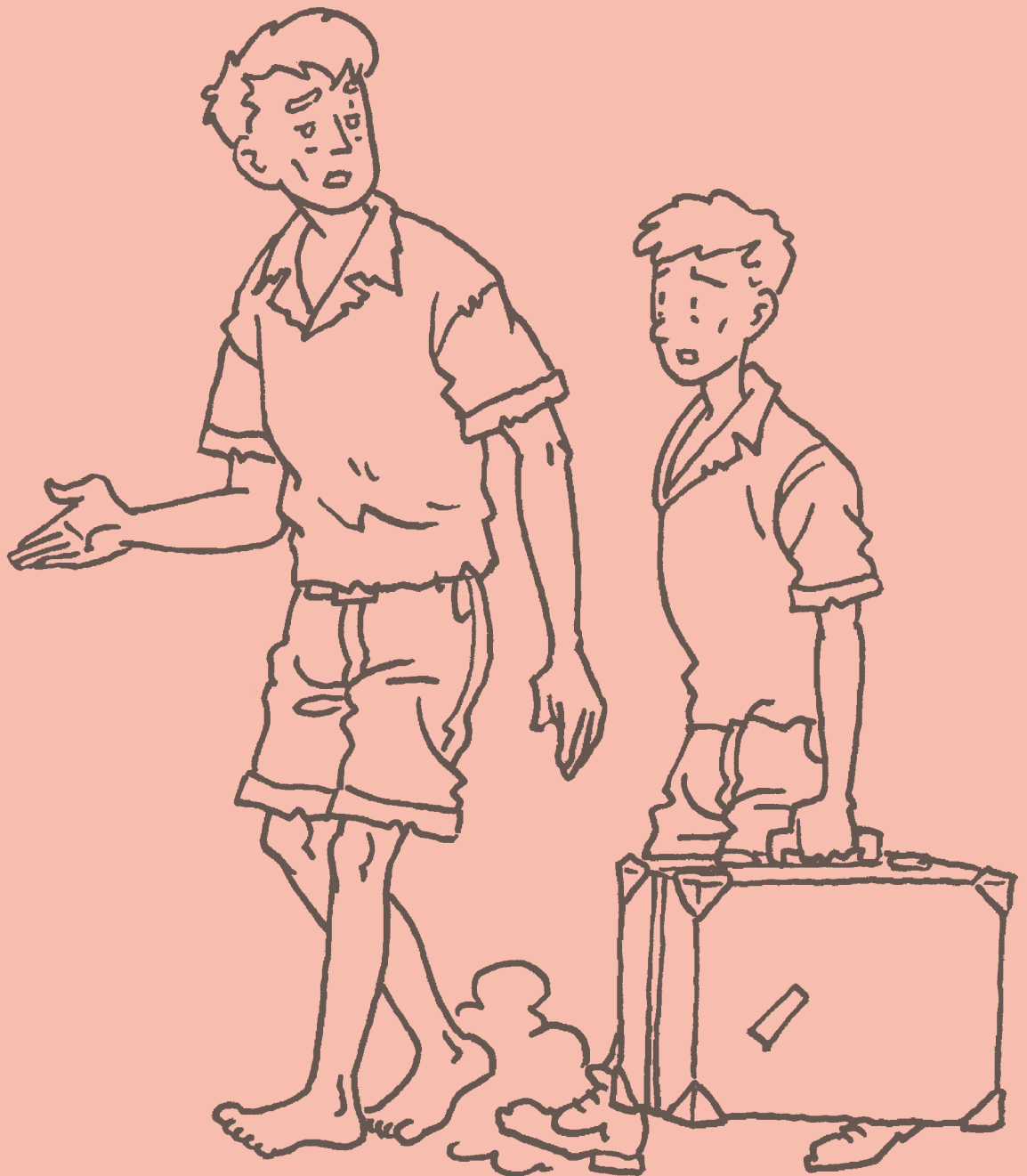
- uitleggen wat de Bersiap-periode inhield;
- reflecteren op de toelaatbaarheid van oorlogshandelingen (gebruik atoomwapens).

**Leerlingen kunnen met voorbeelden duidelijk maken:**

- dat de genoemde perioden verschillende consequenties hadden voor Indonesiërs, Indische Nederlanders en blanke Nederlanders;
- dat deze groepen verschillende posities innamen en waarom er verschillen in opvattingen waren over de onafhankelijkheidsstrijd of 'politionele acties';
- hoe omstandigheden, ervaringen en afkomst het leven en denken van de verschillende bevolkingsgroepen beïnvloedden;
- op welke wijze ervaringen van toen een rol spelen in het leven van mensen nu (1e, 2e, 3e generaties), zowel in Nederland als in Indonesië;
- wat migratie kan betekenen voor iemands persoonlijke leven.

**De leerlingen geven blijk van inleving, verwerking en reflectie:**

- door de belangrijkste punten uit de leerstof te halen;
- door vragen te formuleren die de leerstof bij hen oproepen;
- door deel te nemen aan een rollenspel over de ervaringen/dilemma's van Nederlanders en Indonesiërs;
- door een discussie te voeren vanuit verschillende perspectieven;
- door te reflecteren op de informatie en op het samenwerkingsproces.



## LES 1

## Koloniale tijd, crisisjaren, nationalisme

'De Terugkeer' pagina 6-13

## OPTIONEEL

## Film 'Oorlog in Indië'

Uit de serie 'De Oorlog' van de NPS, aflevering 7, 'Oorlog in Indië', kunt u elke les een kort passend fragment laten zien (deoorlog.nps.nl). Bij elke les vindt u hiervoor suggesties.

## 1 – INTRO

## Suggesties voor vragen:

- Welke gedachten en beelden of smaken roept Indonesië bij je op?
- Wat weet je van Indonesië?
- Waarom is het land een populaire vakantiebestemming?
- Kan iemand de omtrek van Indonesië aanwijzen op de kaart?
- Hoe groot/hoeveel keer Nederland is Indonesië? (Indonesië is bijna zestig keer zo groot als Nederland. Het rijk bestaat uit eilanden, de kustlijn is: 38.000 km, bijna net zo lang als de omtrek van de aarde.)
- Waarom zijn er in Nederland veel Indonesische/Nederlands-Indische restaurants, en in Duitsland en België nauwelijks?
- Ken je mensen die een speciale band hebben met Indonesië? Heb je van hen al iets over (de geschiedenis van) Indonesië gehoord?
- Wat weet je al van de oorlogsperiode in Indonesië in de vorige eeuw?



## 2 – STRIP LEZEN

## Pagina 6-13

Blik met de klas terug voordat u het rollenspel doet.

## Suggesties voor vragen:

- Over welke periode gaat dit deel?
- In welk deel van Indonesië speelt het zich af?
- Wat vond je opvallend? Nieuw? Vreemd?
- De verhouding tussen de Nederlanders en Indonesiërs was ongelijk. Uit welke plaatjes in 'De Terugkeer' blijkt die ongelijkheid?

3 – KLASIKAAL  
ROLLENSPEL

In een klassikale setting kunt u de koloniale verhoudingen rond 1940 helder maken. Het gaat om deze cijfers: 60.000 Europeanen op 68 miljoen Indonesiërs (dus minder dan 1:1000), bovendien ongeveer 180.000 Indische Nederlanders (zie p.68). Hoe zou de getalsongelijke verhouding in de klas en op school zijn?

## Inleving bevolkingsgroepen

Verdeel de klas in drieën: Indonesiërs, Nederlanders en Indische Nederlanders. Laat de leerlingen uit iedere groep vertellen:

- Welke kleding zou je toen (rond 1940) hebben gedragen?
- Hoe was je houding ten opzichte van de andere groepen?
- Wat zei je, wat dacht je?

## 4 – WERKBLAD 1

De leerlingen maken werkblad 1, individueel en in tweetallen.

## 5 – AFSLUITING

Bespreek de tweetalopdracht 'Verboden vriendschap': de vriendschap was moeilijk door de koloniale verhoudingen, de crisisjaren zetten de etnische verhoudingen op scherp.

**TIJDEN  
PLAATSEN  
PERSONEN  
BEGRIPPEN**

**HUISWERK LES 1**

De leerlingen maken thuis de huiswerkopdrachten van werkblad 1 over een reis naar Indonesië. De resultaten worden verwerkt in de groepsopdracht 'Droomreis' in de volgende lessen.

**Tijden**

1602-1942

– Koloniale tijd

*Jaren dertig*

– Crisistijd

**Plaatsen**

Indonesië

Java

Jakarta

**Belangrijke personen**

Soekarno

**Begrippen**

Kolonie

Kampong

Nationalisme

Inlander

Indische Nederlander

Plantage

| ACTIVITEIT   | TIJD      | WERKVORM    | NODIG   |
|--|-----------|-------------|---|
| <b>1 Intro</b>   | 10 min.   | Klassikaal  | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Wereldkaart/kaart Indonesië</li> <li>• Flaps en stiften</li> <li>• Reisgidsen en boeken over Indonesië</li> </ul>  |
| <b>Film 'de oorlog', afl. 7</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Nederlands-Indië voor de oorlog (2 min.)</li> </ul> | Optioneel | Klassikaal  | <ul style="list-style-type: none"> <li>• <a href="http://www.deoorlog.nps.nl">www.deoorlog.nps.nl</a></li> <li>• Beamer</li> </ul>  |
| <b>2 Strip lezen</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Pagina 6-13</li> </ul>   | 10 min.   | Individueel | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Stripboeken</li> </ul>   |
| <b>3 Rollenspel</b>  | 10 min.   | Klassikaal  | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Eventueel toneelattributen</li> </ul>  |
| <b>4 Werkblad 1</b>  | 15 min.   | Klassikaal  | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Kopieën in leerlingenaantal van:               <ul style="list-style-type: none"> <li>- Werkblad 1 en werkblad tijdlijn</li> </ul> </li> <li>• Bewaarmapjes</li> </ul> |
| <b>5 Afsluiting en huiswerkinstructie</b>  | 5 min.    | Klassikaal  | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Werkblad 1</li> </ul>  |

# LES 2

## Oorlogsdreiging

'De Terugkeer' pagina 14-19

### 1 – INTRO

Besteed aandacht aan de kaart van Indonesië, waarbij u ook de eerste huiswerkopdracht kunt bespreken.

→ Is duidelijk wat het kolonialisme inhield?

→ Hoe lang is Nederlands-Indië een Nederlandse kolonie geweest?

→ Waarom was die kolonie voor Nederland zo waardevol? (Zie ook de bronnen achter in de strip.)

→ Refereer ook aan de spanningen door de crisis en aan het nationalisme. Verwijs naar de strip, pagina 7, onderste reeks, middelste plaatje: 'verschrikkelijke dingen'. Hebben de leerlingen een idee van wat er gebeurde? Kennen ze het begrip 'jappenkamp'?

### 2 – STRIP LEZEN

#### Pagina 14-19

Terwijl de leerlingen lezen, kunt u de werkbladen 1 doorkijken. Noem enkele opvallende uitspraken of vragen van de 'spiekbrieftjes'.



### 3 – UITLEG GROEPS-OPDRACHTEN

Verdeel de klas in 6 groepen van ongeveer 4 leerlingen. Geef elke groep een nummer van 1 tot en met 6. De leerlingen blijven alle lessen in hetzelfde groepje werken. Groep 1 begint bij opdracht 1: **Muurkrant maken**. Groep 2 doet opdracht 2: **Bronnenposter maken**. Groep 3 doet opdracht 3: **Quiz maken**. Groep 4 doet opdracht 4: **Rollenspel**. Groep 5 doet opdracht 5: **Woordspel/puzzel maken**. Groep 6 doet opdracht 6: **Droomreis**.

De volgende les schuift iedere groep één cijfer op. Dus groep 1 gaat naar opdracht 2; groep 2 doet opdracht 3, enzovoort; groep 6 doet opdracht 1.

### 4 – WERKBLAD 2 EN GROEPSOPDRACHTEN

De leerlingen maken de individuele opdrachten op werkblad 2.

#### Spiekbrieftje

Op het 'spiekbrieftje' schrijven de leerlingen alles op wat ze belangrijk vinden om te onthouden, wat ze interessant vonden en welke vragen ze nog hebben.

#### Groepsopdrachten

De groepjes leerlingen gaan zelfstandig aan het werk met behulp van het werkblad groepsopdrachten.





**TIJDEN  
PLAATSEN  
PERSONEN  
BEGRIPPEN**

**5 – ROLLENSPEL**

**‘Verboden vriendschap’**

Laat de groep hun rollenspel over ‘verboden vriendschap’ opvoeren. Vraag na afloop aan de leerlingen wat zij vonden van het einde van de vriendschap tussen Amir en Bas. Zouden zij naar hun vader luisteren als ze Amir of Bas waren?

(Zie ook werkblad 1, opdracht 3)

**ROLLENSPEL**

De leerlingen spelen een situatie of dilemma na. Aan het eind van de les voeren ze hun rollenspel op. Komt u in tijdnood, dan kunt u de toneelstukjes ook opsparen voor de afsluitende les.

De rollenspelgroep heeft de meeste tijd en begeleiding nodig.

→ Bespreek de tips voor het rollenspel op het werkblad groepsopdrachten.

- Vraag de leerlingen eerst naar de meest extreme tegenovergestelde keuze-mogelijkheden.
- Wat deden de hoofdpersonen?
- Waarom denk je dat ze daarvoor kozen?
- Stimuleer de leerlingen om het scenario kort uit te schrijven
- De leerlingen schrijven de naam van hun personage op een grote sticker en plakken die op als ze gaan spelen.
- Zorg eventueel voor attributen.

**Tijden**

- Mei 1940
- Duitse bezetting Nederland 7 december 1941
- Japan vernietigt de Amerikaanse vloot bij Pearl Harbor Begin 1942
- Japanse oorlogsdreiging, slag in de Javazee

**Plaatsen**

- Japan
- ‘Indochina’
- Pearl Harbor (Hawaiï)
- Javazee

**Begrippen**

- KNIL
- NSB
- Boycot
- Capitulatie

| ACTIVITEIT  | TIJD      | WERKVORM                 | NODIG  |
|---|-----------|--------------------------|--|
| <b>1 Intro</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Terughalen inhoud strip</li> <li>• inleveren werkblad 1</li> </ul>  | 5 min.    | Klassikaal               | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Kaart Indonesië</li> <li>• Wereldkaart (Pearl Harbor)</li> <li>• Reisgidsen en boeken over Indonesië</li> </ul> |
| <b>Film ‘de oorlog’, afl. 7</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Nederlands-Indië mei 1940-maart 1942 (40 sec.)</li> <li>• In oorlog met Japan – slag in de Javazee (3 min.)</li> </ul> | Optioneel | Klassikaal               | <ul style="list-style-type: none"> <li>• www.deoorlog.nps.nl</li> <li>• Beamer</li> </ul>  |
| <b>2 Strip lezen</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Pagina 14-19</li> <li>• Werkbladen nakijken</li> </ul>  | 10 min.   | Individueel              | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Stripboeken</li> </ul>  |
| <b>3 Uitleg groepsopdrachten</b>  | 10 min.   | Klassikaal               | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Kopieën in leerlingenaantal van: - Werkblad 2 en Werkblad groepsopdrachten</li> </ul>                           |
| <b>4 Werkblad 2<br/>Werkblad groepsopdrachten</b>   | 15 min.   | Individueel/<br>groepjes | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Dikke stiften, A3’tjes en A4’tjes</li> <li>• (Computerlokaal)</li> </ul>  |
| <b>5 Rollenspel ‘Verboden vriendschap’</b>  | 10 min.   | Klassikaal               | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Stickers voor naamkaartjes</li> <li>• Eventueel toneelattributen</li> </ul>                                     |

## LES 3

## De Japanse bezetting

*'De Terugkeer' pagina 20-33***1 – INTRO  
MET PRESENTATIES**

Start deze les met de resultaten van de werkgroepen 1 en 2: Muurkrant en Bronnenposter. Laat leerlingen zelf hun tentoonstellingswerk presenteren. Aan de hand van hun werk licht u de belangrijkste punten uit de vorige les toe. Nodig ook een leerling van de groep 'Droomreis' uit het affiche te presenteren.

Laat de leerlingen hun producten bewaren voor de laatste les.

**2 – STRIP LEZEN****Pagina 20-33**

Terwijl leerlingen de strip lezen, kunt u de werkbladen nakijken. Bij teruggave kunt u een aantal vragen van het spiekbriefje klassikaal behandelen. Vraag sommige leerlingen vanaf hun spiekbriefje voor te lezen wat zij verrassend, gek of interessant vonden of noem zelf een paar zaken die u opvielen.

**3 – WERKBLAD 3  
EN GROEPSOPDRACHTEN**

De leerlingen maken de individuele opdrachten op werkblad 3 en vullen het 'spiekbriefje' in.

**Groepsopdrachten**

Alle groepen schuiven een cijfer op en maken de volgende groepsopdracht. Moedig de leerlingen aan zo samen te werken dat iedereen aan bod komt en gelijke verantwoordelijkheid neemt. Wijs hen op het onderdeel 'Terugblik werkgroep', waarbij ze noteren hoe de samenwerking verliep en wat beter kan.

**4 – ROLLENSPEL****'De Japanse bezetting'**

Leerlingen van de rollenspelgroep presenteren hun toneelstukje over de invloed van de Japanse bezetting op het leven van Soerati, Bas en Joyce.

Stimuleer de overige leerlingen te reageren door vragen te stellen aan de spelers. Zij vormen als het ware de tribune in de televisiestudio.

- Wordt duidelijk hoe verschillend de invloed van de Japanse bezetting was voor ieders leven?
- En dat dit te maken had met de etniciteit of afkomst van de hoofdpersonen: Indonesiër, Nederlander, Indische Nederlander?

**TIJDEN  
PLAATSEN  
PERSONEN  
BEGRIPPEN**

**OPTIONEEL**

**Verdiepingsopdrachten**

Op werkblad 6 staan verdiepingsopdrachten. Opdracht 1, 2 en 3 kunt u als huiswerk opgeven.

**Tijden**

*Maart 1942*  
– Japanse bezetting  
*6 augustus 1945*  
– Bombardement op Hiroshima, 9 augustus op Nagasaki  
*15 augustus 1945*  
– Japan capituleert

**Plaatsen**

Hiroshima  
Nagasaki

**Personen**

President Truman

**Begrippen**

Interneren  
Rantsoen  
Propaganda  
Gaarkeuken

| ACTIVITEIT  | TIJD      | WERKVORM                 | NODIG  |
|---|-----------|--------------------------|--|
| <b>1 Intro met presentaties</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>Opdracht 1 en 2 en 6 van de groepsopdrachten</li> <li>Werkbladen 2 inleveren</li> </ul>  | 10 min.   | Klassikaal               | <ul style="list-style-type: none"> <li>Kaart Indonesië</li> <li>Wereldkaart (Pearl Harbor)</li> <li>Reisgidsen en boeken over Indonesië</li> <li>Optioneel: beamer</li> </ul>  |
| <b>Film 'de oorlog', afl. 7</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>Jappenkampen (3 min.)</li> <li>Indo-Europeanen buiten kampen (1 min.)</li> <li>Amerika verslaat Japan – Atoombommen op Japan (2 min.)</li> </ul> | Optioneel | Klassikaal               | <ul style="list-style-type: none"> <li><a href="http://www.deoorlog.nps.nl">www.deoorlog.nps.nl</a></li> <li>Beamer</li> </ul>   |
| <b>2 Strip lezen</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>Pagina 20-33</li> <li>Werkbladen nakijken</li> </ul>  | 20 min.   | Individueel              | <ul style="list-style-type: none"> <li>Stripboeken</li> </ul>  |
| <b>3 Werkblad 3</b><br><b>Werkblad groepsopdrachten</b>   | 10 min.   | Individueel/<br>groepjes | <ul style="list-style-type: none"> <li>Kopieën in leerlingenaantal van:               <ul style="list-style-type: none"> <li>- Werkblad 3 en Werkblad groepsopdrachten</li> </ul> </li> <li>Dikke stiften, A3'tjes en A4'tjes</li> <li>(Computerlokaal)</li> </ul> |
| <b>4 Rollenspel 'De Japanse bezetting'</b>  | 10 min.   | Klassikaal               | <ul style="list-style-type: none"> <li>Stickers voor naamkaartjes</li> <li>Eventueel toneelattributen</li> </ul>   |
| <b>Verdiepingsopdrachten als huiswerk</b>   | Optioneel | Klassikaal               | <ul style="list-style-type: none"> <li>Werkblad 6, opdracht 1, 2 en 3</li> </ul>   |

## LES 4

Einde Japanse bezetting, Bersiap-periode,  
onafhankelijkheidsstrijd/politionele acties*'De Terugkeer' pagina 34-49*

## OPTIONEEL

## Film

**'Onafhankelijkheid Indonesië uitgeroepen'**

Het fragment toont Soekarno, zijn proclamatie en hoe belangrijk de datum 17 augustus 1945 voor Indonesië is.

**'Chaos in Indonesië'**

Bij dit fragment wordt duidelijk wie de pemoeda's waren en hoe belangrijk Soekarno en Hatta waren voor hun idealen.

**1 – INTRO  
MET PRESENTATIES**

De groepen presenteren hun Muurkrant en Bronnenposter, waardoor de belangrijkste punten uit de vorige les herhaald worden. Een leerling uit de groep 'Droomreis' presenteert het affiche.

Als leerlingen de verdiepingsoopdrachten hebben gemaakt (werkblad 3), bespreek dan hun antwoorden. Bijvoorbeeld de opdracht over de atoombomben: hoe is hun oordeel over de bombardementen op Hiroshima en Nagasaki en over het gebruik van atoombomben?

**2 – STRIP LEZEN****Pagina 34-49**

Terwijl leerlingen de strip lezen, kunt u de werkbladen 3 van de leerlingen nakijken. Deel ze weer uit en vertel kort wat u is opgevallen.

**3 – WERKBLAD 4  
EN GROEPSOPDRACHTEN**

Als er te weinig tijd is, maken de leerlingen de individuele opdrachten als huiswerk.

**4 – ROLLENSPEL****'Soerati zegt nee'**

De leerlingen spelen twee korte rollenspellen: een gesprek van Soerati met een vriendin en een gesprek van Soerati met Bas.

**Aandachtspunten:**

- Wordt in het rollenspel duidelijk dat Bas politiek gezien aan de 'andere kant' stond?
- Komen de politieke tegenstellingen uit de verf?
- Brengen leerlingen naar voren dat tijdens de politio-nale acties dingen gebeurden die het daglicht niet konden verdragen (en in de doofpot zijn gestopt)?

→ Kunnen de leerlingen een voorbeeld geven van een vriendschappen of relaties tussen mensen met verschillende culturele achtergronden of politieke opvattingen?

Besteed in de nabespreking aandacht aan de invloed van de etnische en culturele achtergronden op politieke keuzes. Hoe kunnen politieke omstandigheden iemands persoonlijk leven beïnvloeden? Denk bijvoorbeeld aan Soerati.

**TIJDEN  
PLAATSEN  
PERSONEN  
BEGRIPPEN**

**OPTIONEEL**

**Verdiepingsopdrachten**

Op werkblad 6 staan verdiepingsopdrachten. Opdracht 4 en 5 kunt u als huiswerk opgeven.

**Tijden**

1945

– Einde Tweede Wereldoorlog  
17 augustus 1945

– Soekarno roept de onafhankelijkheid van Indonesië uit.

September 1945 - maart 1946

– Bersiap-periode  
1947-1949

– Politionele acties/  
onafhankelijkheidsstrijd  
27 december 1949

– Nederland draagt de  
soevereiniteit over/erkent  
onafhankelijkheid Indonesië  
1949

– De eerste Indische Nederlanders  
verlaten Indonesië

**Plaatsen**

Batavia

Bandoeng

Sumatra (Pakan Baroe-  
spoorweg)

Jakarta

Birmaspoorweg

Japan

**Begrippen**

Bersiap

Extremisten/radicalen

Pemoeda's

Guerrilla

Republiek

Soevereiniteit

Politionele actie

Krijgsgevangenen

Pelotonscommandant

| ACTIVITEIT  | TIJD      | WERKVORM                 | NODIG  |
|---|-----------|--------------------------|--|
| <b>1 Intro</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>Opdracht 1 en 2 en 5 van de groepsopdrachten</li> <li>Werkbladen 3 inleveren</li> </ul>   | 10 min.   | Klassikaal               | <ul style="list-style-type: none"> <li>Kaart Indonesië</li> <li>Reisgidsen en boeken over Indonesië</li> <li>Optioneel: beamer (voor opdracht 2a)</li> </ul>   |
| <b>Film 'de oorlog', afl. 7</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>Bevrijding Nederlands-Indië – Onafhankelijkheid Indonesië uitgeroepen (2 min.)</li> <li>Chaos in Indonesië (1 min.)</li> </ul> | Optioneel | Klassikaal               | <ul style="list-style-type: none"> <li>www.deoorlog.nps.nl</li> <li>Beamer</li> </ul>  |
| <b>2 Strip lezen</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>Pagina 34-49</li> <li>Werkbladen nakijken</li> </ul>  | 20 min.   | Individueel              | <ul style="list-style-type: none"> <li>Stripboeken</li> </ul>  |
| <b>3 Werkblad 4</b><br><b>Werkblad groepsopdrachten</b>   | 10 min.   | Individueel/<br>groepjes | <ul style="list-style-type: none"> <li>Kopieën in leerlingenaantal van: <ul style="list-style-type: none"> <li>- Werkblad 4 en Werkblad groepsopdrachten</li> </ul> </li> <li>Dikke stiften, A3'tjes en A4'tjes</li> <li>(Computerlokaal)</li> </ul> |
| <b>4 Rollenspel 'Soerati zegt nee'</b>  | 10 min.   | Klassikaal               | <ul style="list-style-type: none"> <li>Stickertjes voor naamkaartjes</li> <li>Eventueel toneelattributen</li> </ul>  |
| <b>Verdiepingsopdrachten als huiswerk</b>   | Optioneel | Klassikaal               | <ul style="list-style-type: none"> <li>Werkblad 6, opdracht 4 en 5</li> </ul>  |

## 1 – INTRO MET PRESENTATIES

Start deze les weer met de presentaties van de Muurkrant, de Bronnenposter en het affiche 'Droomreis'.

Inventariseer de antwoorden van leerlingen op vraag 4 van werkblad 6, 'Leven in meer culturen'. Ze kunnen eerst in tweetallen overleggen. De leerlingen spreken bij voorkeur uit eigen ervaring. Laat de leerlingen de voor- en nadelen opnoemen. Noteer die in kolommen op het bord.

## 2 – STRIP LEZEN

### Pagina 50-62

Terwijl de leerlingen de strip lezen, kunt u de werkbladen en de 'spiekbriefjes' nakijken. Verzamel opmerkelijke antwoorden of ervaringen voor discussie aan het einde van de les.



## 3 – WERKBLAD 5 EN GROEPSOPDRACHTEN

### Instructie woordspel

De leerlingen verzamelen de woordspelen van de eerdere groepen. Die zetten ze op grote vellen en hangen deze op in de klas.

## SAMENWERKING

De leerlingen kiezen een **emoticon** voor de samenwerking in de groep.

## OPTIONEEL

### Verdiepingsopdrachten

Op werkblad 6 staan verdiepingsopdrachten. Opdracht 6 en 7 kunt u als huiswerk opgeven.

## 4 – ROLLENSPEL

### 'Van twee kanten'

Leerlingen van de rollenspelgroep spelen twee aan twee de dialogen uit die zij schreven voor opdracht 4 en 5 van werkblad 5.

| ACTIVITEIT   | TIJD      | WERKVORM                 | NODIG  |
|--|-----------|--------------------------|--|
| <b>1 Intro met presentaties</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>Opdracht 1, 2 en 6 van de groepsopdrachten</li> <li>Werkbladen 4 inleveren</li> </ul> | 10 min.   | Klassikaal               | <ul style="list-style-type: none"> <li>Reisgidsen en boeken over Indonesië</li> </ul>  |
| <b>2 Strip lezen</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>Pagina 50-62</li> <li>Werkbladen nakijken</li> </ul>   | 15 min.   | Individueel              | <ul style="list-style-type: none"> <li>Stripboeken</li> </ul>  |
| <b>3 Werkblad 5</b><br><b>Werkblad groepsopdrachten</b>  | 15 min.   | Individueel/<br>groepjes | <ul style="list-style-type: none"> <li>Kopieën in leerlingenaantal:                             <ul style="list-style-type: none"> <li>- Werkblad 5 en Werkblad groepsopdrachten</li> </ul> </li> <li>Dikke stiften, A3'tjes en A4'tjes</li> <li>(Computerlokaal)</li> </ul> |
| <b>4 Rollenspel 'Van twee kanten'</b>  | 10 min.   | Klassikaal               | <ul style="list-style-type: none"> <li>Stickers voor naamkaartjes</li> <li>Eventueel toneelattributen</li> </ul>   |
| <b>Verdiepingsopdrachten als huiswerk</b>  | Optioneel | Klassikaal               | <ul style="list-style-type: none"> <li>Werkblad 6, opdracht 6 en 7</li> </ul>  |

# LES 6

## Afsluiting

### 1 – INTRO MET PRESENTATIES

De groepen presenteren hun Muurkrant, Bronnenposter en het affiche 'Droomreis'.

### 2 – WERKBLADEN NAKIJKEN

Moedig de leerlingen aan hun eigen werk kritisch na te kijken. Laat ze alle fouten en twijfels op hun spiekbriefje noteren.

De leerling die het eerst klaar is hangt de eigen Muurkrant, Bronnenposter en Droomreis aan de wand en eventueel de Woordspelen.

### 3 – SPIEKBRIEFJES BESPREKEN

Vraag wat de leerlingen hebben ingevuld bij wat ze het belangrijkste of interessantst vonden. Check, terwijl de leerlingen hun briefjes invullen, of de 'tentoonstelling' met alle producten uit de groepsopdrachten gereed is.

### 4 – WOORDSPELEN EN PUZZELS

De groep die de flappen met woordspelen heeft opgehangen laat de leerlingen in groepjes de woordspelen oplossen.

### 5 – QUIZ

De leerlingen zitten in hun eigen groep en hebben de quizvragen van hun groep klaarliggen of bij u ingeleverd. U bent de quizmaster en houdt de scores bij.

Op iedere vraag van groep 1 mag groep 2 het eerst antwoorden. Is het antwoord onjuist, dan mag groep 2 enzovoort. Is het antwoord juist, dan mag groep 2 de volgende vraag ook als eerste beantwoorden. Bij de vragen van groep 2 mag groep 3 beginnen en doorgaan tot er een fout is gemaakt.

### OPTIONEEL

#### Rollenspel 'Memories' (Werkblad 5B, opdracht 7)

Eén gebeurtenis kan je hele leven drastisch veranderen. Daarover gaat 'Memories'. Laat de leerlingen zich eerst voorbereiden. Vraag vrijwilligers die een rol op zich willen nemen. Nodig klasgenoten uit zich te 'scharen' achter een van de vier rollen: *Maureen*, *Bas*, *dochter van Bas* en *Amir*. Valt het spel stil en hebben leerlingen een suggestie voor een vraag of reactie voor 'hun' acteur, dan kunnen ze hun suggestie fluisteren, of achter desbetreffende acteur gaan staan en het even overnemen.

| ACTIVITEIT  | TIJD      | WERKVORM               | NODIG  |
|---|-----------|------------------------|--|
| 1 <b>Intro met presentaties</b><br>• Opdracht 1, 2 en 6 van de groepsopdrachten         | 10 min.   | Klassikaal             | • Kaart Indonesië / Wereldkaart<br>• Optioneel: beamer |
| 2 <b>Werkbladen 5 nakijken</b>  | 10 min.   | Individueel            | • Werkblad 5   |
| 3 <b>Spiekbriefjes bespreken</b>  | 5 min.    | Klassikaal             |  |
| 4 <b>Tentoonstellingen inrichten en bekijken</b><br><b>Woordspelen en puzzels maken</b> | 15 min.   | Klassikaal             | • Alle woordpuzzels op flappen                         |
| 5 <b>Quiz</b>   | 10 min.   | Klassikaal/<br>groepen | • De quizblaadjes van de groepjes                      |
| <b>Rollenspel 'Memories'</b>  | Optioneel | Klassikaal             | • Werkblad 5B, opdracht 7                              |

# WERKBLAD

## Groepsopdrachten (1)

### 1 MUURKRANT

**Je werkt in een groepje. Elke groep heeft een nummer, van 1 tot en met 6. Groep 1 werkt deze les aan opdracht 1. Groep 2 werkt aan opdracht 2 enzovoort. Zet een cirkel om de opdracht die je deze les doet. De volgende les schuif je met je groepje een opdracht op.**

**Jullie maken elke keer een product voor de rest van de klas. Verdeel de taken, werk goed samen en maak er iets moois van.**

Stel je voor dat je verslaggever bent voor een Nederlandse krant in die tijd. Kies uit het deel van de strip dat jullie zojuist gelezen hebben vier gebeurtenissen. Schrijf hierover een stukje van 5 regels en zet er een kop boven.

Lees de stukjes aan elkaar voor. Bespreek of het artikel duidelijk is, en verander je eigen tekst als hij er beter van wordt.

Kijk bij elkaar na of alle woorden goed geschreven zijn.

Verdeel een groot vel (A3) met potlood in vakjes, zodat alle teksten erop kunnen. Schrijf in één vakje jouw artikel en je naam. Gebruik kleuren en zorg ervoor dat jullie muurkrant er aantrekkelijk uitziet.

### 2 BRONNEN- POSTER

#### Met internet

Zoek in het 'Bronnenboek' de teksten en illustraties die horen bij het deel van de strip dat je zojuist hebt gelezen.

**A)** Verdeel de pagina's en lees ieder een pagina.

**B)** Kies een zin die jij belangrijk vindt, en schrijf die op.

**C)** Zoek samen op het internet bij elke zin een *historische foto*. Kijk op de sites die in de bronnen genoemd worden.

**D)** Print de afbeeldingen en plak ze op een groot vel (A3). Zet erbij waar en wanneer de foto is gemaakt.

**E)** Schrijf de gekozen zinnen erbij. Zet bij 'jouw' zin wie hem uitsprak of schreef, en je eigen naam. Gebruik kleur en verschillende lettertypes.

#### Powerpoint?

Als er een beamer in de klas is, kunnen jullie er ook een Powerpoint-presentatie van maken. Vraag aan je docent of dat kan. Download de afbeeldingen, type de zin erbij die jij koos. Zet er ook bij op welke site je het plaatje gevonden hebt, wanneer het gemaakt is en wat er te zien is.

#### Zonder internet

Zoek achter in het boek de teksten en illustraties op die horen bij het deel van de strip dat je zojuist hebt gelezen.

**A)** Kies een zin die jij belangrijk vindt, en schrijf die op.

**B)** Vertel elkaar waarom je die zin belangrijk vindt.

**C)** Schrijf de gekozen zinnen op een groot vel (A3). Zet bij 'jouw' zin wie hem uitsprak of schreef, en je eigen naam. Gebruik kleur en verschillende lettertypes.



# WERKBLAD

## Groepsopdrachten (2)

### 3 QUIZ

**A)** Bedenk met je groepje 4 vragen over het deel van de strip dat jullie gelezen hebben. Minstens één vraag moet over een jaartal gaan.

**B)** Schrijf elke vraag op een half A4'tje. Zet het antwoord erbij en het nummer van je groep.

**C)** Laat je docent de vragen en antwoorden controleren en lever daarna je quizvragen in. Als er tijd voor is, kan de hele klas meedoen aan de quiz.

### 4 ROLLENSPEL

Schrijf samen een rollenspel. Oefen daarna jullie rollen op een rustige plek. De opdracht staat op het werkblad bij deze les.

Als er tijd voor is, spelen jullie het rollenspel voor de hele klas.

#### Tips:

→ Denk na over de woorden en lichaamshoudingen die passen bij jouw rol.

→ Bespreek waar het gesprek zich afspeelt.

Heb je stoelen, een tafel of andere attributen nodig? Zet die dan vooraf klaar.

→ Laat ieder een beginzin formuleren. Kies er eentje uit en noteer die.

→ Doe hetzelfde voor de eindzin.

→ Bedenk samen een gesprek van 2-3 minuten. Ieder noteert wat zijn of haar persoon zegt en doet. Zorg ervoor dat iedereen minstens 3 zinnen zegt en dat de verschillen in de rollen duidelijk worden.

→ Oefen kort in je groepje. Gebruik je blaadje als spiekbriefje.

### 5 WOORDSPEL

Kies samen minstens 4 moeilijke woorden uit het deel van de strip dat je gelezen hebt. Noteer van elk woord de betekenis.

→ Bedenk twee aan twee een woordspel met deze woorden.

→ Zet het resultaat op een vel A4 en zorg voor een kopie.

→ Geef de kopie met de oplossing aan je docent.

→ Wissel nu je woordspel uit met het andere tweetal.

#### Voorbeelden woordspel

→ medeklinkers weglaten, maar wel de betekenis geven (kln = een land overheerst door een andere land);

→ alle lettergrepen door elkaar gooien (nieloko);

→ een woordzoeker (zie: [onlineklas.nl/taal/wordsearchmaker.com](http://onlineklas.nl/taal/wordsearchmaker.com));

→ een kruiswoordpuzzel (eenvoudig model, van links naar rechts met kolom waarin een woord verschijnt bij juiste invulling);

→ een geheimschrift gebruiken (bijvoorbeeld letters aanduiden met cijfers).

#### Let op!

Als je zojuist het laatste deel uit de strip hebt gelezen, dan verzamelen jullie de woordspelen die de andere groepjes hebben gemaakt, en zetten ze op grote vellen papier. Dan kunnen al je klasgenoten de woordspelen maken.

### 6 DROOMREIS

**A)** Verzamel jullie droomreizen naar Indonesië van werkblad 1.

**B)** Voeg ze samen tot een reis die jullie het liefst zouden willen maken. Kun je niet tot één keus komen, ga dan 'eilandhoppen', van het ene eiland naar het andere.

**C)** Maak een reclameposter van jullie 'Droomreis'.

#### Laat op je poster zien:

→ welke eilanden jullie willen bezoeken;

→ wat je daar kunt zien en doen (denk aan cultuur, natuur en sport).

Heb je nog niet nagedacht over jouw droomreis naar Indonesië? Kijk dan eerst op het internet ([www.indonesië.nl](http://www.indonesië.nl) of <http://indonesië.startpagina.nl>) of blader in de reisgidsen en boeken in de klas. Doe dan de opdrachten B en C.

'De Terugkeer' pagina 6-13

Naam .....

Klas .....

## 1 DE TIJDLIJN

Kijk op het werkblad tijdlijn en beantwoord de vragen.

**A)** In maart 1942 viel Japan Nederlands-Indië binnen. Dit betekende het einde van de periode waarin Nederlands-Indië een kolonie van Nederland was. Markeer de koloniale periode op de tijdlijn.

**B)** Hoe lang was Nederlands-Indië een kolonie van Nederland?

Ongeveer ..... jaar.

**C)** Bas vertelt over de economische wereldcrisis. In welk decennium (= tiental jaren) vond die plaats? Markeer dat decennium op de tijdlijn.

## 2 NATIONALISME

Ik, .....,  
strijd voor .....



**A)** Vul de naam van deze leider in en schrijf op waar hij voor streed.

**B)** Welke drie redenen zal hij hebben aangevoerd voor zijn ideaal?

1) .....

.....

2) .....

.....

3) .....

.....

## HUISWERK 1

Als je mocht kiezen, welke plek of welk eiland in Indonesië zou jij dan bezoeken?

- Prijs op een A4-tje in ongeveer 50 woorden jouw favoriete plek of eiland in Indonesië aan
- Zorg voor een illustratie
- Zet je naam en je klas erbij
- Neem het blad mee naar de volgende les.

Tip: kijk op [www.indonesië.nl](http://www.indonesië.nl) of <http://indonesië.startpagina.nl>

**C)** Was er toen vrijheid van meningsuiting?

Ja  Nee

**Want**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....



'De Terugkeer' pagina 6-13

Naam .....

Klas .....

### 3 VERBODEN VRIENDSCHAP

Besprek met een klasgenoot het einde van de vriendschap tussen Amir en Bas.

**A)** Welk bezwaar had Amirs vader tegen de vriendschap? (p.11)

.....

.....

.....

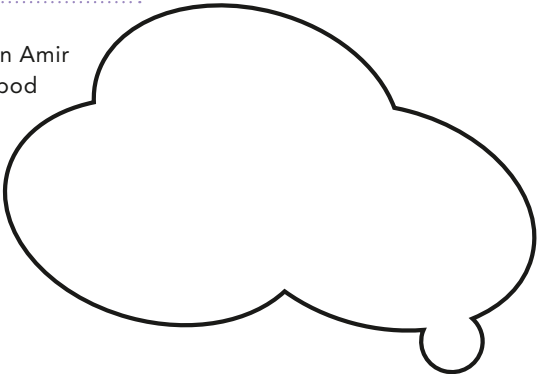
**B)** Om welke reden verbod de vader van Bas de vriendschap? (p.12)

.....

.....

.....

**C)** Hoe reageerden Amir en Bas op het verbod van hun vaders? Vul de wolkjes hiernaast in.



### 4 OORSPRONKE- LIJKE BEWONERS

**A)** Hoe noemden de koloniale bezetters de inwoners van Nederlands-Indië? (zie p. 13)

.....

.....

.....

**B)** Denk je dat de inwoners van Nederlands-Indië blij waren met die benaming? Waarom wel/niet?

.....

.....

.....

**C)** Hoe zouden ze zichzelf genoemd hebben, denk je?

.....

.....

.....

### HUISWERK 2

Zoek uit hoe lang een vlucht duurt van Amsterdam Schiphol naar de hoofdstad van Indonesië. Noteer ook de naam van de hoofdstad van Indonesië en de bron die je hebt gebruikt.



# WERKBLAD 2A

## Oorlogsdreiging

'De Terugkeer' pagina 14-19

Naam .....

Klas .....

### 1 DE TIJDLIJN

Wat gebeurde er in **mei 1940**  
en op **7 december 1941**?  
Maak deze historische feiten  
duidelijk op de tijdlijn. Doe dat  
met woorden en symbolen.

### 2 PEARL HARBOR

**A)** Bij welke eilandenstaat  
hoort Pearl Harbor?

**B)** In welk werelddeel ligt die  
staat?

**C)** Wat heeft Pearl Harbor te  
maken met de Tweede Wereld-  
oorlog?

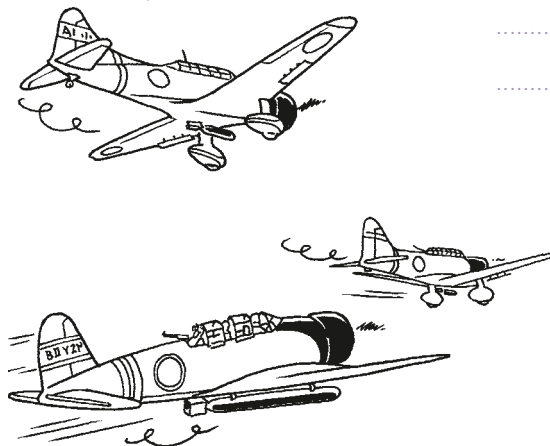
### 3 HUIDSKLEUR EN AFKOMST

Hoe merkte Bas dat huidskleur  
en afkomst belangrijk waren in  
Nederlands-Indië? Zoek in de  
strip (p.6-19) drie plaatjes waar  
dat uit blijkt. Omschrijf wat er  
aan de hand was.

1) .....

2) .....

3) .....



# WERKBLAD 2B

## Oorlogsdreiging

'De Terugkeer' pagina 14-19

Naam .....

Klas .....

### 4 MAGISCHE KRACHTEN

**A)** Wat kan een kris volgens Amir doen? (zie p.10)

.....

.....

**B)** Ga naar Wikipedia en zoek op welke twee andere krachten een kris kan hebben.

1) .....

.....

.....

2) .....

.....

.....

### SPIEBRIEFJE

Schrijf op wat je belangrijk vindt om te onthouden over deze periode. Denk aan jaartallen, begrippen en andere feiten. Wat viel je op, vond je verrassend, leuk, interessant of gek? Welke vraag heb je nog?

**Om te onthouden:**

.....

.....

.....

.....

**Wat me opviel:**

.....

.....

.....

.....

**Wat ik nog wil weten:**

.....

.....

.....

.....

### 5 GROEPS- OPDRACHT

Maak van het werkblad groepsopdrachten de opdracht die bij het nummer van je groepje hoort.

#### ROLLENSPEL

Doe je deze les een rollenspel? Hieronder staat jullie opdracht. Lees ook de tips op het werkblad groepsopdrachten.

**Titel: 'Verboden vriendschap'**

Maak een toneelstukje over het einde van de vriendschap tussen Amir en Bas. Gebruik jullie antwoorden bij opdracht 3 van werkblad 1.

**Rollen:**

- 1) Bas
- 2) Amir
- 3) de vader van Bas
- 4) de vader van Amir

**Begin** van het toneelstukje: Bas en Amir zijn (nog) vrienden.

**Einde:** hun vriendschap is over.

#### Terugblik groepsopdracht:

Hoe ging de samenwerking in je groepje?

- Goed
- Ging wel
- Slecht

Ben je tevreden over je eigen bijdrage?

- Ja
- Middelmatig
- Nee

Wat doe je de volgende keer anders?

.....

.....

.....

.....

# WERKBLAD 3A

## De Japanse bezetting

'De Terugkeer' pagina 20-33

Naam .....

Klas .....



### 1 DE TIJDLIJN

**A)** Markeer op de tijdlijn de periode van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië.

**B)** Door welke aanvalsacties van de geallieerden capituleerden de Japanners?

Door de .....

.....

.....

Wanneer vonden die acties plaats?

.....

.....

### 2 INDISCHE NEDERLANDER



**A)** Joyce is een Indische Nederlandse. Wat weet je dan over de afkomst van haar ouders?

.....

.....

**B)** Wat kwam volgens jou vaker voor:

**1:** een Nederlandse vader en een Indonesische moeder of

**2:** een Indonesische vader en een Nederlandse moeder?

1  2

Wat is jouw verklaring?

.....

.....

.....

### 3 JAPANESE BEZETTING

**A)** Japan kwam in maart 1942 aan de macht in Indonesië. Stap in de schoenen van Bas (Nederlander) en Joyce (Indische Nederlandse) en beschrijf wat er veranderde in hun leven. Schrijf in de ik-vorm.

**Bas:**

Ik .....

.....

.....

**Joyce:**

Ik .....

.....

.....

**B)** Wat hoopte Soerati toen Japan aan de macht kwam? (Tip: kijk in de strip op p.21)

**Soerati:**

Ik .....

.....

.....

# WERKBLAD 3B

## De Japanse bezetting

'De Terugkeer' pagina 20-33

Naam .....

Klas .....

### VERDIEPING

Maak van werkblad 6 opdracht 1, 2 of 3.

### SPIEKBRIEFJE

Schrijf op wat je belangrijk vindt om te onthouden over deze periode. Denk aan jaartallen, begrippen en andere feiten. Wat viel je op, vond je verrassend, leuk, interessant of gek? Welke vraag heb je nog?

#### Om te onthouden:

.....

.....

.....

.....

.....

#### Wat me opviel:

.....

.....

.....

.....

.....

#### Wat ik nog wil weten:

.....

.....

.....

.....

.....

### 4 GROEPS-OPDRACHT

Maak van het werkblad groepsopdrachten de volgende opdracht.

#### ROLLENSPEL

Doe je deze les een rollenspel? Hieronder staat jullie opdracht. Lees ook de tips op het werkblad groepsopdrachten.

#### Titel: 'De Japanse bezetting'

Stel je voor: Soerati, Joyce en Bas worden nu uitgenodigd voor een interview in een televisieprogramma. Daarin vertellen ze over hun ervaringen tijdens de Japanse bezetting.

Maak samen het interview. Gebruik daarbij jullie antwoorden op opdracht 3. Bedenk eerst goede vragen.

#### Rollen:

- 1) Interviewer
- 2) Soerati
- 3) Joyce
- 4) Bas

#### Terugblik groepsopdracht:

Hoe ging de samenwerking in je groepje?

- Goed
- Ging wel
- Slecht

Ben je tevreden over je eigen bijdrage?

- Ja
- Middelmatig
- Nee

Wat doe je de volgende keer anders?

.....

.....

.....

.....

## WERKBLAD 4A

# Einde Japanse bezetting, Bersiap-periode, onafhankelijkheidsstrijd/politionele acties

'De Terugkeer' pagina 34-49

Naam .....

Klas .....

### 1 DE TIJDLIJN

**A)** Wat is de datum van de capitulatie van Japan?

.....

**B)** Op welke dag riep Soekarno de onafhankelijkheid van Indonesië uit? Vul die datum in op de tijdlijn.

**C)** Waarom verlieten Bas en andere Nederlanders niet lang daarna Nederlands-Indië?

.....

.....

.....

.....

.....

### VERDIEPING

Maak van werkblad 6 opdracht 4 of 5.

### 2 PLAATSEN EN TIJDEN

**A)** Wat werden de 'nieuwe' namen voor Nederlands-Indië en Batavia?

.....

.....

.....

**B)** Wat gebeurde er op 27 december 1949? Noteer dat historische feit op de tijdlijn.

.....

.....

.....

.....

.....

**C)** Wat wordt jaarlijks herdacht op 15 augustus? (Zie p.79).

.....

.....

.....

.....

### 3 OORLOG OF...?

**A)** Waarom heeft Nederland Indonesië ooit gekoloniseerd? Kijk in de bronnen.

.....

.....

.....

**B)** Ging de Nederlandse regering akkoord met het streven naar onafhankelijkheid na de Japanse capitulatie?

Ja  Nee

Waaruit bleek dat?

.....

.....

.....

**C)** Nederland noemde zijn militaire inmenging geen oorlog, maar

.....

.....

**D)** Waarom denk je dat de Nederlandse regering niet over een oorlog sprak?

.....

.....

.....





## WERKBLAD 4B

# Einde Japanse bezetting, Bersiap-periode, onafhankelijkheidsstrijd/politionele acties

'De Terugkeer' pagina 34-49

Naam .....

Klas .....

### 4 TANTE JO

Discussieer over de volgende vragen.

**A)** Vond Jo het fijn in Nederland?

Ja  Nee

**Want**

.....  
.....

**B)** Vul deze uitspraak van Jo aan: 'Ik leef in twee vaderlanden, want

.....  
.....

**C)** Welke voor- of nadelen kan het hebben als je 'in twee vaderlanden leeft'?

**Voordelen**

1) .....

2) .....

3) .....

**Nadelen**

1) .....

2) .....

3) .....

### SPIEKBRIEFJE

Schrijf op wat je belangrijk vindt om te onthouden over deze periode. Denk aan jaartallen, begrippen en andere feiten. Wat viel je op, vond je verrassend, leuk, interessant of gek? Welke vraag heb je nog?

**Om te onthouden:**

.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....

**Wat me opviel:**

.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....

**Wat ik nog wil weten:**

.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....

### 5 GROEPS- OPDRACHT

Maak van het werkblad groepsopdrachten de volgende opdracht.

#### ROLLENSPEL

Doe je deze les een rollenspel? Hieronder staat jullie opdracht. Lees ook de tips op het werkblad groepsopdrachten.

**Titel: 'Soerati zegt nee'**

#### Rollenspel 1

Rollen:

- 1) Soerati (leerling 1)
- 2) Vriendin van Soerati (leerling 2)

Soerati vertelt haar vriendin dat Bas haar ten huwelijk heeft gevraagd. Ze zegt: 'Ik houd van hem, wat vind jij ervan?'

#### Rollenspel 2

Rollen:

- 1) Bas (leerling 3)
- 2) Soerati (leerling 4)

Soerati vertelt Bas dat ze niet met hem wil trouwen. Ze geeft redenen. Bas probeert haar over te halen. Maar uiteindelijk blijft het 'nee'.

#### Terugblik groepsopdracht:

Hoe ging de samenwerking in je groepje?

- Goed  
 Ging wel  
 Slecht

Ben je tevreden over je eigen bijdrage?

- Ja  
 Middelmatig  
 Nee

Wat doe je de volgende keer anders?

.....  
.....  
.....  
.....

# WERKBLAD 5A

.....  
'De Terugkeer' pagina 50-62

Naam .....  
Klas .....



## 1 TITEL

Schrijf boven aan dit blad een goede titel voor dit deel van de strip.

## 2 AMIR

In het begin was Amir blij met de Japanse bezetting. Waarom veranderde zijn houding in de loop van de tijd?

.....  
.....  
.....  
.....

## 3 MILITAIRE TRAINING

Waarom namen jongeren als Amir toch deel aan militaire trainingskampen van de Japanners?

.....  
.....  
.....  
.....

## 5 VAN TWEE KANTEN

Bas keek heel anders tegen de Bersiap-periode aan dan Amir.

**A)** Hoe ging het toen met Bas? Wat gebeurde er met hem?

.....  
.....  
.....  
.....

## 4 DIALOOG

**Maak deze opdracht óf opdracht 5.**

Schrijf een dialoog tussen Maureen en Bas, waarin Bas terugkijkt op zijn tijd als militair in Nederlands-Indië. Maureen stelt hem kritische vragen. Ze vraagt ook of hij weer zou gaan, als hij opnieuw kon kiezen.

Verwerk in je dialoog: **politieele acties, nationalisme, onafhankelijkheid, guerrilla, wraak, spijt, 27 december 1949.**

**B)** Van Amir hoort hij een andere kant. Hoe ging het toen met Amir en wat deed hij?

.....  
.....  
.....  
.....

**C)** Schrijf een dialoog tussen Amir en Bas, waarin hun verschil in opvatting over die periode duidelijk wordt.

Verwerk in je dialoog: **pemoeda, nationalisme, recht op zelfbeschikking, Bersiap, hoop, angst, 17 augustus 1945.**

Naam .....

Klas .....

## 6 GROEPS-OPDRACHT

Maak van het werkblad groepsopdrachten de volgende opdracht.

### ROLLENSPEL

Doe je deze les een rollenspel? Hieronder staat jullie opdracht. Lees ook de tips op het werkblad groepsopdrachten.

#### Titel: 'Van twee kanten'

Maak twee rollenspelen op basis van de opdrachten 4 en 5. Twee van jullie doen opdracht 4, de andere twee opdracht 5. Schrijf de dialogen uit. Oefen het rollenspel en voer het op voor de klas.

### SPIEKBRIEFJE

Schrijf op wat je belangrijk vindt om te onthouden over deze periode. Denk aan jaartallen, begrippen en andere feiten. Wat viel je op, vond je verrassend, leuk, interessant of gek? Welke vraag heb je nog?

**Om te onthouden:**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

**Wat me opviel:**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

**Wat ik nog wil weten:**

.....

.....

.....

.....

.....

## VERDIEPING

Maak van werkblad 6 opdracht 6 of 7.

**Terugblik groepsopdracht:**  
Kies ieder een emoticon voor de samenwerking in je groepje.



Geef je groepje daarna samen een cijfer.

.....

Is het de laatste keer beter gelukt dan de eerste?

.....

.....

.....

.....

## 7 ROLLENSPEL 'MEMORIES'

Kijk voor tips op het werkblad groepsopdrachten.

Jullie gaan met de klas de volgende situatie spelen. Bas heeft zijn dochter Tijah ontmoet. In een restaurantje spreekt hij met haar af om bij te praten. Amir en Maureen zijn er ook bij. Samen voeren jullie een gesprek over:

- je jeugd in Indonesië/Nederland;
- de invloed van het verleden op jou;
- hoe het met jou was gegaan als tante Jo de brief van Soerati niet had verstoppt.

**Vorbereiding:**  
Stel elkaar vragen over deze onderwerpen. Samen drinken jullie kokosmelk en jullie eten sambal goreng telor.

- Rollen:**
- 1) Bas
  - 2) Tijah
  - 3) Amir
  - 4) Maureen

Bereid je rol goed voor:

- wat kenmerkt de jeugd van Bas, zijn dochter Tijah Amir en Maureen?
- wat wil je daarover naar voren brengen?

# WERKBLAD 6

## Verdiepingsopdrachten

### 1 DAGBOEK UIT HET KAMP

Bas zat tijdens de Japane bezetting eerst in twee vrouwenkampen en later in een mannenkamp. Schrijf in de ik-vorm een stukje (100-150 woorden) in een denkbeeldig dagboek van Bas. Daarin vertel je onder meer over de toestand in de kampen, over de verschillen tussen de vrouwenkampen en het mannenkamp, en over Bas' gevoelens en gedachten. Kijk voor inspiratie ook in de bronnen.

### 2 AZIATISCHE BROEDERS

De Japane keizer spreekt de inwoners van Nederlands-Indië toe als zijn 'Aziatische broeders'. Waarom gebruikte hij juist die woorden, denk je?

### 3 ATOOMBOMMEN

Discussieer met een klasgenoot, een familielid of een kennis over de vraag of jij de atoombommen van de Verenigde Staten op de Japane steden Hiroshima en Nagasaki te rechtvaardigen vindt? Zijn het volgens jou normale oorlogshandelingen of gaat het hier om oorlogsmisdaden? Bedenk bij je overweging ook wat er was gebeurd als de bommen niet geworpen waren. Was Nederlands-Indië dan nu nog een kolonie van Nederland? Formuleer je standpunt en geef zo veel mogelijk redenen hiervoor. Stel elkaar vragen. Maak aantekeningen van je gesprek of neem het gesprek op.

Heb je met een klasgenoot gesproken? Maak dan samen een verslag van jullie gesprek. Sprak je met iemand anders? Maak dan zelf dit verslag en stel daarin je gesprekspartner voor. Verwerk in je verslag zo veel mogelijk argumenten (150 woorden).

### 4 LEVEN IN MEER CULTUREN

Ben je zelf in twee of meer culturen thuis? Schrijf op wat jij als voor- en nadelen ervaart. Ken jij maar één cultuur van binnenuit? Interview dan iemand die meer culturen goed kent. Vraag wat je informant als voor- en nadelen ziet. Schrijf een verslag. Stel daarin eerst de geïnterviewde voor.

### 5 EEN INDISCH MENU

Zoek een Indonesisch restaurant bij jou in de buurt. Bekijk de menukaart. Kies drie gerechten en noteer de Nederlandse en de Maleise (Indonesische) naam.

Tip:  
www.ertussenuit.com, www.indisch-eten.startpagina.nl of www.iens.nl

### 6 WOORDSPIN

Ga naar <http://xpaths.design-server.nl>. Klik op 'Molukse woonoorden', vervolgens op 'zoeken', en kies één verteller, één plaats en één onderwerp. Noteer 10 trefwoorden rond 'Molukkers in Nederland'. Kijk voor inspiratie ook bij de bronnen.

### 7 ARTIKEL SCHRIJVEN

Interview met een klasgenoot twee ouderen, zo mogelijk één Nederlander en één Indische Nederlander. Stel aan hen vragen over de onafhankelijkheidsstrijd/politionele acties in Indonesië. Vraag vooral hoe zij toen dachten over die oorlog en hoe zij er nu over denken. Bereid je interview goed voor. Bedenk vijf open vragen (dus geen vragen waar je alleen 'ja' of 'nee' op kunt zeggen). Vraag tijdens het interview door als iets onduidelijk is, of als je een erg kort antwoord krijgt. Maak op basis van jullie interview een artikel over dit onderwerp (150-200 woorden). Bedenk een pakkende titel en schrijf een krachtige lead.

# WERKBLAD Tijdslijn

Naam .....

Klas .....



Indonesië wordt kolonie van Nederland.



27 december:

.....  
.....

mei:

.....  
.....

1940

19 december 1948-5 januari 1949  
Tweede politionele acties.

1949

Eerste Indische Nederlanders verlaten Indonesië.

7 december:

.....  
.....

1941

1948

2000

Februari slag in de Javazee.  
Maart Japan aan de macht in Nederlands-Indië; einde koloniale periode.

1942



1947

21 juli-5 augustus  
Eerste politionele acties.

1943

Mei Nederland bevrijd.  
6 en 9 augustus Atoombommen op Hiroshima en Nagasaki.  
15 augustus Japan capituleert.

1946

Maart Eerste Nederlandse militairen in Indonesië.

1944

1945

(datum) Soekarno: 'Indonesië is onafhankelijk!'

September 1945-maart 1946  
Bersiap-periode: Indonesische jongeren (pemoeda's) strijden voor onafhankelijkheid.

2010



**1 Hoeveel jaar was Indonesië een kolonie van Nederland?**

- A) Ongeveer 150 jaar.
- B) Ongeveer 250 jaar.
- C) Ongeveer 350 jaar.
- D) Ongeveer 450 jaar.

**2 De nationalisten in Indonesië wilden dat:**

- A) Indonesië een kolonie van Nederland bleef.
- B) Indonesië een kolonie van Japan werd.
- C) Indonesië onafhankelijk werd van Nederland.
- D) Indonesië weer opgedeeld werd in onafhankelijke eilanden.

**3 Soekarno was:**

- A) de leider van het KNIL.
- B) de leider van de moslimpartij op Java.
- C) een woordvoerder van de Indonesische regering in 1940.
- D) een leider van de Indonesische nationalist.

**4 Bij de aanval in 1941 op Pearl Harbor:**

- A) vernietigde Japan de vloot van de VS.
- B) vernietigde Duitsland de Japanse vloot.
- C) vernietigde Japan de Nederlandse vloot.
- D) vernietigden de VS de Japanse vloot.

**5 In welk jaar kwam Japan aan de macht in Indonesië?**

- A) in 1940.
- B) in 1942.
- C) in 1945.
- D) in 1949.

**6 Tijdens de Japanse bezetting van Indonesië, moest iedereen eer betuigen aan de Japanse keizer door:**

- A) te buigen.
- B) de rechterarm recht naar voren te steken.
- C) te knielen.
- D) het hoofddeksel af te doen.

**7 Tijdens de Japanse bezetting:**

- A) werden Nederlandse vrouwen en kinderen in kampen opgesloten.
- B) verlieten Indische Nederlanders massaal Nederlands-Indië.
- C) verlieten Nederlanders massaal Nederlands-Indië.
- D) werden de nationalistengevangengezet.

**8 Bersiap:**

- A) werd het nieuwe merk bier in Indonesië, speciaal voor bij de rijstmaaltijd.
- B) Zo heette de spoorlijn die Indonesische dwangarbeiders aanlegden.
- C) Zo heet de periode van de Japanse bezetting.
- D) was de strijdkreet van de Indonesische jongeren die streden voor een onafhankelijk Indonesië.

**9 Welke zin klopt?**

- A) Tijdens de Japanse bezetting verlieten Indische Nederlanders in 1942 massaal Indonesië.
- B) Tijdens de Japanse bezetting verbleven de meeste Indische Nederlanders buiten de kampen.
- C) Tijdens de Japanse bezetting steunden de Indische Nederlanders de Japanners.
- D) Tijdens de Japanse bezetting keerden de Indische Nederlanders terug naar India.

**11 Welke zin klopt?**

- A) Nederlandse militairen sloten zich aan bij de pemoeda's.
- B) Nederlandse militairen hadden 'Bersiap' als strijdkreet.
- C) Nederlandse militairen voerden politiole acties uit.
- D) Nederlandse militairen maakten gebruik van de Birmaspoorweg.



**10 Welke zin past bij dit plaatje?**

- A) Dwangarbeiders werken aan de Birmaspoorweg.
- B) Indonesiërs in een jappenkamp op Java.
- C) Japanners na de nederlaag in Nederlands-Indië.
- D) Nederlanders dwingen Japanners wegen en spoorlijnen aan te leggen.

Naam .....

Klas .....

12 Zet bij iedere foto het juiste jaartal. Zet daarachter de juiste letter.

- 1941
- 1942-1945
- 1945
- 1945
- 1947-1949
- 1949

- A) Nederland draagt de soevereiniteit over aan Indonesië.
- B) Opgesloten in kampen tijdens de Japanse bezetting.
- C) Politionele acties.
- D) Hiroshima na Amerikaans bombardement.
- E) Soekarno roept de onafhankelijkheid van Indonesië uit.
- F) Japan vernietigt de Amerikaanse vloot in Pearl Harbor.



jaren:

letter:



jaar:

letter:



jaren:

letter:



jaar:

letter:



jaar:

letter:



jaar:

letter:

**WERKBLAD 1****1 – De tijdlijn**

(zie werkblad tijdlijn)

A) De koloniale tijd liep van 1602 tot 1942.

(Toelichting: De eerste kolonisten arriveerden in 1602. In 1618 kreeg de VOC het handelsmonopolie in het gebied dat nu Indonesië heet. In 1800, na het faillissement van de VOC, nam de Nederlandse regering die positie over. Het einde van de koloniale tijd werd ingezet met de Japanse bezetting in 1942. Officieel eindigde de koloniale tijd echter pas in 1949.)

B) Ongeveer 340 jaar.

C) De jaren dertig.

**2 – Nationalisme**

A) Soekarno. Ik strijd voor de onafhankelijkheid van Indonesië (zie p.9).

B) Het land wordt leeggeroofd, Indonesiërs lijden armoede, er is discriminatie, de inwoners van het land hebben niets te vertellen, de Nederlanders besturen het land en houden alleen rekening met hun eigen belang.

C) Nee, want Soekarno werd gearresteerd (met andere nationalist).

**3 – Verboden vriendschap**

A) Amirs vader is tegen het kolonialisme en hij wil dat alle Nederlanders Nederlands-Indië verlaten.

B) Bas' vader vindt Indonesiërs en dus ook Amir minderwaardig. Hij wil niet dat Bas opgroeit als een Indonesiër, maar als een zogenaamde Hollandse jongen.

C) Bas wil de vriendschap met Amir voortzetten, Amir wil niet meer met Bas omgaan. Voor hun gedachten zijn meer antwoorden mogelijk. Bas lijkt zich niet veel aan te trekken van het verbod op de vriendschap. Hij zoekt Amir op, wordt kwaad op hem en lijkt verdrietig. Amir lijkt het met zijn vader eens te zijn en houdt Bas op afstand.

D) Meer antwoorden mogelijk.

E) Meer antwoorden mogelijk.

**4 – Oorspronkelijke bewoners**

A) Inlanders.

B) Zij werden zo door anderen genoemd, en dat ervaren mensen meestal niet als positief. Daar komt nog bij dat 'inlander' is bedacht vanuit het perspectief van de indringers/overheersers.

C) Indonesiërs, of naar het eiland waar ze woonden (Javanen, Balinezen, Molukkers). Waarschijnlijk noemden zij zichzelf allereerst naar hun dorp of eiland.

**Huiswerk 1**  
Meer antwoorden mogelijk.

**Huiswerk 2**  
Jakarta, ongeveer 15-16 uur.

**WERKBLAD 2****1 – De tijdlijn**

Mei 1940 – Nederland bezet door Duitsland.

7 december 1941 – Japan vernietigt Amerikaanse vloot in Pearl Harbor.

**2 – Pearl Harbor**

A) Hawaï.

B) Azië.

C) Na deze aanval verklaarde Duitsland de oorlog aan de Verenigde Staten, en Nederland verklaarde de oorlog aan Japan.

**3 – Huidskleur en afkomst**

Er zijn meer dan drie voorbeelden te geven. Onder andere:

- Pagina 8. De moeder van Bas commandeert de chauffeur; zij en haar man laten de kinderen verzorgen door een baboe, de moeder van Amir.

- Pagina 11, plaatje 5 en 6. Amir heeft les op een eenvoudige school, terwijl Bas met de auto naar een aparte school wordt gereden.

- Pagina 13. De vader van Bas is tegen het huwelijk van zijn broer met tante Noes, een Indische Nederlandse.

- Pagina 13, laatste plaatje. Als de moeder van Bas vertelt dat in Nederlands-Indië de regel 'hoe blanker hoe beter' geldt, is de grote plantagewoning te zien, terwijl Indonesiërs met manden op hun rug de thee plukken.

- Pagina 15, laatste plaatje. Bas legt uit hoezeer de leefwerelden van blanke Nederlanders en Indonesiërs gescheiden waren. Het plaatje toont hoe Bas met een kameraad in een betjak de rijdere commandeert om steeds maar harder te rijden, alsof het een wedstrijd is.

- Pagina 16, plaatje 7, 8. De Indische Nederlandse Joyce verkiest een blanke jongen boven een donkere jongen.

- Pagina 18, plaatje 8, 9. De officieren van het KNIL waren

overwegend blank, de gewone soldaten waren Indonesiërs.

**4 – Magische krachten**

A) De kris beschermt de eigenaar en het gezin tegen boze krachten.

B) Als je met een kris in iemands voetsporen steekt, sterft die persoon spoedig. Het bespotten van een kris brengt onheil.

**WERKBLAD 3****1 – De tijdlijn**

A) 1942-1945.

B) Door de bombardementen op Hiroshima en Nagasaki in Japan, 6 en 9 augustus 1945.

**2 – Indische Nederlander**

A) Ze heeft Nederlandse én Indonesische (voor)ouders.

B) Een Nederlandse vader en een Indonesische moeder.

*Toelichting (voor de docent): in de vroege koloniale tijd kwamen de bestuurders en ondernemers meestal zonder hun vrouw naar Nederlands-Indië. Zij leefden vaak in concubinaat met een slavin. Later kwamen er wel vaker Europese vrouwen mee. Toch kwam het geregeld voor dat een Europese man een ondergeschikte Indonesische vrouw (bijvoorbeeld de huishoudster) zwanger maakte en haar dan liet zitten met het kind.*

**3 – Japanse bezetting**

A) Meer antwoorden mogelijk, bijvoorbeeld:

(Bas) Ik mag geen Nederlands meer spreken. Ik moet buigen voor de Japanners. Mijn vader is opgepakt en verdwenen. Met



mijn moeder en mijn broertje zit ik gevangen in een kamp. En daarna gaan we weer naar een ander kamp. Ten slotte moet ik alleen naar het mannenkamp en moet ik mijn moeder en broertje achterlaten.

(Joyce) Ik voel me heel onzeker. Mijn vader is krijgsgevangen gemaakt. Mijn moeder en ik zijn achtergebleven, maar we zitten in een benarde positie. De Japanners willen dat we achter hen staan en strijden voor een onafhankelijk Indonesië, maar ik voel me Nederlandse, net als mijn moeder. Japanse militairen vallen mij lastig. We hebben geen geld meer. We dragen op school een Japans uniform. We worden gewantrouwd.

B) Ik hoopte dat Japan de Indonesiërs zou bevrijden. Ik hoopte op een beter leven.

### **Verdiepingsopdracht 1** **– Dagboek uit het kamp**

De bedoeling van deze opdracht is dat leerlingen zich een voorstelling maken van het dagelijks leven in de kampen. Kernpunten zijn: gaarkeukens, geweld, honger, overleven. Het verschil tussen het mannenkamp en de twee vrouwenkampen: minder georganiseerd; Bas en later ook André moesten zelf zien te overleven.

### **Verdiepingsopdracht 2** **– Aziatische broeders**

Door de Indonesiërs zo aan te spreken wilde de keizer een wij-gevoel kweken. Hij suggereerde met 'Aziatische broeders' dat Japanners en In-

donesiërs tot hetzelfde 'volk', het zogenaamde Aziatische volk, zouden behoren. Het woord 'broeders' suggereert een sterke verbondenheid, zelfs familieband. En familie laat je niet in de steek.

### **Verdiepingsopdracht 3** **– Atoombommen**

Laat leerlingen die deze opdracht gemaakt hebben een presentatie verzorgen voor de klas. Verbind er een klassengesprek aan, waarin zo veel mogelijk argumenten naar voren komen bij de discussievraag of de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki te rechtvaardigen zijn. Inventariseer de voors en tegens op het bord.

## **WERKBLAD 4**

### **1 – De tijdlijn**

- A) 15 augustus 1945.
- B) 17 augustus 1945.
- C) Ze werden bedreigd door de pemoeda's.

### **2 – Plaatsen en tijden**

- A) Indonesië en Jakarta
- B) 27 december 1949, Nederland draagt de soevereiniteit over aan Indonesië.
- C) De slachtoffers van de Japanse bezetting en van de onafhankelijkheidsstrijd.

### **3 – Oorlog of...?**

- A) Specerijen, grondstoffen, tropische landbouwproducten (suikerriet, rijst, koffie, thee), in handen houden van de handel (andere landen buitensluiten), veilige havens.
- B) Nee, de Nederlandse regering keurde dit streven af en

stuurde in 1946 militairen.

C) Politionele acties.

D) Met deze term camoufleerde de regering het werkelijke karakter van de strijd: een koloniale oorlog. Als de regering van een oorlog zou spreken, riskeerde zij eerder kritiek.

### **4 – Tante Jo**

A) Nee, want mensen in Nederland wisten niet wat zij had meegemaakt en ze werd niet als Nederlandse gezien (zie in de strip: 'Wat spreekt u goed Nederlands. Waar heeft u dat geleerd?')

B) Ik woon in Nederland, maar mijn hart ligt in Indonesië.

C) **Voordelen:**

- Je leert meer culturen van dichtbij kennen.
- Je bent lid van een hechte groep: mensen met dezelfde achtergrond als jij zullen je eerder uitnodigen of helpen.
- Je spreekt meer talen en kunt daardoor ook gemakkelijker een nieuwe taal leren.
- Je voelt je in meerdere landen thuis en je kunt op familiebezoek in het buitenland.
- Je kunt op meer manieren koken en leert verschillende keukens kennen.
- Je kunt zelf kiezen in welk land je het liefst woont, of de landen afwisselen, zonder dat je je moet aanpassen aan een nieuwe cultuur.
- Je leert meer leefstijlen en godsdiensten kennen en kunt kiezen wat het best bij je past.
- Je hebt een bredere smaak op het gebied van kleding, muziek, schilderijen en boeken.
- Als beide landen een verschillend klimaat hebben, kun je de

beste seizoenen kiezen om in je vaderland door te brengen.

**Nadelen:**

- Je voelt je nergens echt thuis.
  - In sommige landen worden nieuwkomers gediscrimineerd of negatief bekeken, buitengesloten, als 'anders' gezien.
  - Een deel van je familie woont ver weg.
  - Er wordt door mensen met dezelfde achtergrond erg op je gelet.
  - Je kunt in conflict komen met familie of vrienden die dezelfde achtergrond hebben als jij, als zij vinden dat je je niet genoeg aan de gemeenschappelijke tradities houdt.
  - In het begin ben je onzeker, want je kent de omgangsvormen in je 'tweede vaderland' nog niet.
  - Je moet je aanpassen aan sociale regels (op het werk, op school) die je van oorsprong niet kent of die je niet waardeert.
  - Als je een tijd weg bent uit je geboorteland, kunnen mensen daar negatief reageren op je gedrag of kleding. Ze vinden je veranderd. Daardoor voel je je minder welkom.
- Verdiepingsopdracht 4**  
**– Leven in meer culturen**  
Laat leerlingen als ze dat zelf willen hun verslag voorlezen. Zet hen op het spoor met de voor- en nadelen die hierboven staan.

### **Verdiepingsopdracht 5** **– Een Indisch menu**

Meer antwoorden mogelijk.

## WERKBLAD 5

### 1 – Titel

Meer antwoorden mogelijk:  
'Na de oorlog', 'Eindelijk vrij!',  
'Indonesië onafhankelijk',  
'Nederland verliest de strijd'.

### 2 – Amir

De Japanners bleken de Indo-  
nesiërs slecht te behandelen; ze  
zagen hen niet als hun gelijken;  
Miljoenen Indonesiërs moesten  
dwangarbeid verrichten voor  
de Japanners, ook de vader  
van Amir;

Japanners plunderden het land.

### 3 – Militaire training

Door militaire training konden  
ze later zelf voor hun vrijheid  
vechten (zie p.57 in de strip).

### 4 – Dialoog

Meer mogelijkheden.

### 5 – Van twee kanten

A) Met Bas ging het niet goed.  
Hij was net vrij uit het kamp,  
maar vluchtte weer terug om-  
dat hij voor zijn leven vreesde  
door de aanvallen van de  
pemoeda's, de jonge vrijheids-  
strijders tijdens de Bersiap-  
periode (zie p.34). Vervolgens  
werd hij aangevallen door de  
pemoeda's toen hij met zijn  
familie onderweg was naar de  
boot om naar Nederland te  
gaan. Zijn moeder en broertje  
kwamen daarbij om. Amir was  
een van de aanvallers.

B) Amir ging vechten voor zijn  
onafhankelijkheid toen de Ja-  
panners waren gecapituleerd.  
Hij vond dat de vrijheidsstrij-  
ders daarbij geweld mochten  
gebruiken.

C) Meer antwoorden mogelijk.

## Verdiepingsopdracht 6 en 7

Meer mogelijkheden.

### TOETS

1: C

2: C

3: D

4: A

5: B

6: A

7: A

8: D

9: B

10: A

11: C

12:

Foto 1: 1947-1949 – C

Foto 2: 1945 – D

Foto 3: 1942-1945 – B

Foto 4: 1945 – E

Foto 5: 1949 – A

Foto 6: 1941 – F